

Kulttuurisen Euroopan ilmentymiä

Europe – Evropa. Cross-cultural Dialogues between the West, Russia, and Southeastern Europe. Eds. Maija Könönen and Juhani Nuorluoto. Uppsala, 2010. 323 s., kuvia.

Maija Könösen ja Juhani Nuorluodon toimittama artikkelikoelma tuo raikkaan kulttuurienvälisen näkökulman Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimukseen. Kokoelma osallistuu viimeaikoina varsin aktiivisesti käytyyn keskusteluun idän ja lännen välisestä kulttuurisesta vuorovaikutuksesta. Kirjan ehdoton valtti on, ettei se tukeudu kaksijakoisiin ennakoasetelmiin, vaan jokaisessa artikkelissa pohditaan idän ja lännen välistä vuorovaikutusta eri aikoina ja eri paikoissa vaikuttaneiden teosten, henkilöiden tai instituutioiden kautta, jotka monin tavoin purkavat ja osaltaan myös uudelleen rakentavat ”itää” ja ”länttä”.

Kirja jakautuu kuuteen osaan ja se sisältää kaksikymmentä artikkelia sekä toimittajien alkusanat. Alkusanoissa tuodaan esille julkaisun poikkiteieteisyys: kokoelman kirjoittajat edustavat sosiolingvistiikkaa, historian tutkimusta, filosofiaa ja aatehistoriaa, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimusta. Teoksen taustana on mainittu konferenssin lisäksi kaksi tutkimusprojektia: Könösen johtama ”Cultural Europe Beyond the European Union” sekä Nuorluodon johtama ”Eastern Manifestations of Western Ideas”. Alkusanoissa korostetaan tarvetta pohtia Euroopan läpäiseviä jakoja, jotka juontavat juurensa satojen vuosien taakse. Mainittakoon, että lukijana olisin halunnut tietää enemmänkin mainituista mielenkiintoisista kuulostavista projekteista.

Ensimmäisen, Kaakkois-Euroopan kielitilanteeseen keskityvän

luvun aloittaa Ronelle Alexanderin artikkeli kulttuurisesta identiteetistä entisen Jugoslavian alueella. Slaavilaisten kielten ja kulttuurien professori Alexander kiinnittää aiheensa trendikkäisiin globaalin ja lokaalin käsitteisiin todeten, että on syytä ottaa huomioon myös näiden käsitteiden väliin sijoituvia vaihtoehtoja puhuttaessa ryhmäidentiteeteistä. Lokaalin ja globaalin väliin sijoittuvat ainakin käsitteet alueellinen, kansallinen ja ylikansallinen. Näistä entisen Jugoslavian alueella erityisesti juuri alueellinen on ratkaisevassa asemassa puhuttaessa kulttuurisista identiteeteistä. Valitsemalla *kulttuurisen identiteetin* käsitteen *etnisyyden* sijaan, Alexander pyrkii irrottautumaan niistä vahvoista emootioista joita etnisyyteen entisen Jugoslavian alueella liitetään, ja tuomaan esille erityisesti kieleen ja kulttuuriin liittyviä kysymyksiä. Edelleen ensimmäisessä luvussa Ranko Bugarski käsittelee Kaakkois-Euroopan moninaisia kieli-identiteettejä, Damir Kalogjera kieli-identiteettiin tähtäväää suunnittelua ja Juhani Nuorluoto Kaakkois-Euroopan kansallisten kielten syntymistä 1800-luvulla. Nuorluoto kiteyttää alueen kieli- ja identiteettikysymykset kolmeen ongelmaan. Ensinnäkin etnisyyttä, kansaa ja kieltä ei pystytä määrittelemään niin, että ne tyydyttäisivät kaikkia osapuolia, toiseksi nämä käsitteet ovat käyneet läpi suuria muutoksia 1800-luvulta lähtien ja kolmanneksi entisen Jugoslavian alueella käsitteellä ’kansa’ tai ’kansakunta’ oli kaksoismerkitys.

Kirjan kulttuuriin ja kirjallisuuteen keskittyvä toinen luku alkaa Andrew Wachtelin artikkelilla ”Literary Nationalism in the Contemporary Russian Novel”, jonka mukaan venäläisessä nykykirjallisuudessa elää edelleen

ajatus kirjallisuudesta ja kirjailijasta keskeisinä kansankunnan rakentajina, vaikka tuo status on heikentynyt melkoisesti perestroikan jälkeisellä Venäjällä. Ulla Hakasen artikkeli puolestaan käsittelee eksplisiittisesti idän ja lännen välistä problematiikkaa homoseksuaalisuuteen liitetyissä kulttuurisissa, sosiaalisissa ja poliittisissa merkityksissä niin lännessä, Venäjällä kuin Puolassa. Artikkelissaan Hakanen ulottaa kysymyksen homoseksuaalisista identiteeteistä Venäjällä koskemaan myös laajemmin itäeurooppalaisia, kommunismin jälkeisiä identiteettejä. Hän pohtii, miten itäeurooppalaiset kuvaavat ja arvottavat länttä omissa teksteissään. Erot ja eroavaisuudet lännen ja itäeurooppalaisten käsitysten välillä juontavat juurensa erilaisesta subjektiviteetin, identiteetin ja poliittisuuden käsitteistä. Hakasen tulkitsemat tekstit torjuvat läntiseen liberaaliin perinteeseen perustuvan ajatuksen identiteettipoliitikasta ja emansipaatiosta. Näiden sijasta ne korostavat erilaisuuttaan ja eroaan suhteessa emansipaatio- ja vapausdiskurssiin ja hakevat esikuvansa mieluummin kommunistisesta epävirallisesta kulttuurista. Hakasen esimerkit ovat tuttuja feministisestä tutkimuksesta, joihin kirjoittaja myös viittaa: seksuaalisuuden tutkimus nojaa vahvasti liberaaliin traditioon, jolloin sen avulla on ollut problemaattista selittää sitä, miksi kansalaiset eivät etsikään ulkoisia poliittisia vapauksia ja tunnustuksia, vaan pitäytyvät omassa privaatisessa piirissään, josta he julistavat löytävänsä paljon suurempia vapauksia kuin esim. lakien kautta saavutetut vapaudet.

Maija Könösen artikkeli tarttuu klassiseen teemaan venäläisessä kirjallisuudessa ja tarkastelee Gogolin paljon tutkittua teosta *Mielipuolen päiväkirjaa* eurooppalaisen kaunokirjallisen päiväkirja-genren näkökulmasta.

Könönen tutkii teoksen yhteyttä Goethen *Nuoren Wertherin kärsimyksiin* todeten, ettei tätä yhteyttä ole aiemmin tutkittu, vaikka Gogolin ihailu saksalaista romantiikkaa ja Goethea kohtaan onkin hyvin tunnettu. Artikkelin purkaa Gogolin *Mielipuolen päiväkirjan* kerronnallisiin paloihin, joiden kautta tarkastellaan tekstin ja sen kerronnan yhteyksiä päiväkirjajagenreen. Kirjoittava subjekt, kieli ja kerronnan ääni ja päiväkirjan muoto hahmottavat sitä, miten Gogol rakentaa monisäikeistä ja ristiriitaista minuutta jo kauan ennen kuin siitä tuli muotia 1900-luvulla. Könösen mukaan päiväkirjamuoto palvelee erityisesti hulluuden ja mielisairauden etenemisen kuvausta. Sami Sjöbergin artikkeli käsittelee romanialaissyntyisen runoilija-kuvataiteilija Isidore Isoun tuotantoa ja Romanian juutalaisten merkitystä ranskalais-romanialaisessa avantgardessa. Artikkelissaan Sjöberg valottaa moninaisia säikeitä itäeurooppalaisen juutalaiskulttuurin ja pariisilaisen avantgarde-piirien kohtaamisissa. Ira Österbergin artikkeli *Brat*-elokuvan musiikin merkityksistä osoittaa taidokkaasti musiikin keskeisen roolin Aleksei Balabanovin elokuvassa nimenomaan sen kerronnallisena elementtinä.

Luvussa kolme käsitellään filosofisia aaterakenteita ja niiden muutosta. Henriette Cederlöfin artikkeli tarkastelee sci-fi-kirjallisuuden itä-länsi-vaikutteita. Cederlöf toteaa, että sci-fi-kirjallisuuden historia jättää usein pois itäisen kirjallisuuden. Artikkelissaan hän tarkastelee neljää kirjailijaa, Arthur C. Clarkea, Konstantin Ciolkovskia, Philip José Farmeria ja Nikolai Fjodorovia, joiden väliltä löytyy mielenkiintoisia yhtymäkohtia. Cederlöf esittääkin, että sci-fi-kirjallisuuden tutkimus hyötyisi jos aiempaa enemmän kiinnitettäisiin huomiota genren rikkaaseen tradi-

tion myös Itä-Euroopan maissa. Luvun toisessa artikkelissa Tintti Klapuri käsittelee Bahtinin kronotoopin ja historian käsitteitä angloamerikkalaisissa tulkinnoissa 1990-luvulta lähtien, joita kirjoittaja tutkii tiettyinä vaiheena Bahtin-tutkimuksessa, ja tuo siten kiintoisan ”metatason” näkökulman Bahtin-tutkimukseen.

Neljäs luku käsittelee Bysantin perintöä, ja sen aloittaa Dan Ungurianun artikkeli Bysantin merkityksestä venäläisessä historiankirjoituksessa. Mielenkiintoisessa artikkelissaan Ungurianu tuo esille, että Bysantti on – yllättävää kyllä – jäänyt venäläisille melko tuntemattomaksi historialliseksi aikakaudeksi. Krista Berglundin artikkelissa esitellään Igor Šafarevitšin (s. 1923) kriittisiä teknis-tieteellisiä sivistyskäsitteitä kohtaan. Berglundin mukaan Šafarevitšin ajattelu on samaa kantaa kuin venäläisten 1900-luvun taitteen uskonnollis-filosofisten ajattelijoiden, kuten Bulgakovin, Berdjajevin, Dostojevskin ja Florenskin ajattelu. Maria Takala-Roszczenko tarkastelee ortodoksisen kirkkomusiikin länsimaistumista 1500–1600-lukujen Puola-Liettuaissa. Kuten kirjoittaja toteaa, länsimaistuminen ei tarkoittanut ortodoksisen tradition korvaamista täysin uudella, länsimaisella perinteellä, vaan oman tradition mukauttamista muutuneeseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen, mihin liittyi yhteisön sisäinen tarve uudistua.

Viides, historian politiikkaa luotaava, luku alkaa Simo Mikosen mielenkiintoisella kylmän sodan aikakauteen liittyvällä artikkelilla Radio Libertyn roolista läntisten arvojen välittäjänä Itä-Euroopassa. Mika Suonpään artikkeli luo kiinnostavan katsauksen itäistä kristillistä kirkkoa kohtaan tunnetuista ennakkoluuloista. Artikkelissa todetaan muun muassa, että ortodoksisen teologian jälkeensäjäneisyys nähtiin johtuvan pääasiassa ortodoksisen kirkon läheisistä yhteyksistä islamiin ja sen vuosisatoja kestäneestä läheisestä yhteydestä Bysantin vanhanaikaisiin valtiollisiin rakenteisiin. Pilvi Torstin artikkelissa palataan entiseen Jugoslaviaan, tällä kertaa Bosnia ja Herzegovinan, Kroatian ja Serbian historianopetukseen ja historian oppikirjoihin kohdistuvan tutkimuksen muodossa. Torstin tavoitteena on ollut tutkia menneisyyden hallintaa, johon koulujen historian opetus antaa otollisen näkymän. Torsti palaa hienolla tavalla artikkelissaan myös Ronelle Alexanderin artikkeliin samassa teoksessa todeten, että nimenomaan alueen menneisyyden arviointi ja analysointi antaa rakennusaineiksi alueellisen kulttuurisen identiteetin muodostumiseen, mikä puolestaan on tärkeää eurooppalaisen identiteetin rakentamiselle.

Kuudes ja viimeinen luku käsittelee matkakuvauksia ja matkailua Itä-Euroopassa. Luvun kolmen artikkelin aikana matkustetaan Dracula-turistien mukana Romaniaan (Tuomas Hovi), suomalaisen etnograafikon Sakari Pälsin mukana 1900-luvun alun Bosniaan (Teuvo Laitila) ja palataan vielä koti-Suomeen venäläisten 1800-luvun alkupuoliskon matkakertomuksissa, joissa Suomen karuista ja ”sivistymättömistä” maisemista tulee modernin Venäjän imperiumin ”toinen” (Nathanaëlle Minard). Näin on matkattu Euroopassa tarkastelemalla sen värikästä historiaa eri aikakausina, eri ideologioiden ja kiistojen jakamana. Könösen ja Nuorluodon kirja on tuhti tietopaketti ja soveltuu myös alan oppikirjaksi. Ennen kaikkea se osoittaa miten moninainen ja heterogeeninen Eurooppa, ja erityisesti itäinen ja Kaakkois-Eurooppa, ovat. Yksinkertainen jakolinja ”itään” ja ”länteen” ei anna niille oikeutta.

Marja Rytönen